

A BÜNMEGELŐZÉS NÉHÁNY LÉNYEGI KÉRDÉSE A BÜNTETŐ-IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS TÜKRÉBEN

Absztrakt

A tanulmány arra kívánja felhívni a figyelmet, hogy a szankciórendszer átalakítása mellett hasonlóan nagy figyelmet kellene fordítani a bűnmegelőzésre is. Ennek érdekében először is sorra veszi a nemzetközi szinten felmerülő szabályozás alapjait, különös tekintettel a nemzetközi szervezetek tagországai számára adott iránymutatásaira, ezt követően pedig a magyar jogszabályi környezet pontosabb ismertetésével foglalkozik. A dolgozat legnagyobb részét a gyakorlatban is megvalósuló prevenciós stratégiák elemzése és rendszerezése teszi ki, amely által a szerző azt vizsgálja, hogy milyen módszerekkel lehetne fellépni a kialakuló bűnözéssel szemben. A tanulmány zárásaként pedig a szerző összefoglalja a kutatás során levont konklúziókat, illetőleg javaslatokat tesz a bűnmegelőzés hatékonyabb megvalósulása érdekében.

Kulcsszavak: bűnmegelőzés, bűnmegelőzési stratégia, Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia, generális prevenció, speciális prevenció, szituációs bűnmegelőzés, szociális bűnmegelőzés, áldozati bűnmegelőzés, társadalmi bűnmegelőzés, rendészeti bűnmegelőzés, DADA, ELLEN-SZER.

ELŐSZÓ

Jelenleg sokan, sokféleképpen gondolkodnak a büntető-igazságszolgáltatás hatékonyságában és működőképességében, számos ötlet és építő jellegű javaslat kínálkozik, hogy miként kellene átalakítani a meglévő rendszerünket a hatékonyabb működés érdekében. Vannak, akik a büntetések súlyosításában, a fokozottabb szankcionálásban látják a megoldást, míg mások ennek gyökeres ellentétében, az alternatív szankciók alkalmazásában látnak lehetőségeket.

Ha e két álláspont közül kellene választanom, jómagam is ez utóbbihoz csatlakoznék, mindazonáltal úgy gondolom, hogy az alternatív szankciók ugyan már egy kedvezőbb utat mutatnak a büntetések terén, ám az ideális helyzet az lenne, ha ezekre se lenne szükség. Elismerem Szabó András azon megállapítását, miszerint a bűnözés társadalmi produktum, s mint olyan nem szüntethető meg teljesen, azonban úgy vélem létezik egy megvalósítható törekvés, mely segítségével a bűnözés mértéke legalább visszaszorítható lenne: a bűnmegelőzés. A büntető igazságszolgáltatás elsődleges feladata nem a bűnmegelőzés, az elkövetés esetén élhet a kényszer eszközeivel és ezekkel együttesen ható speciális és generális preventív hatásokkal, azonban a bűnözés gyökereinél húzódó okokat és összefüggéseket nem érheti el.¹ A kriminológia feladata tehát, hogy e körben felkutassa a kriminalitás okait és azokra megoldást találjon, mintegy meggátolva a bűnözést az elkövetés előtt, ezzel jelentősen tehermentesítve a büntetési rendszert.

1. NEMZETKÖZI IRÁNYOK A PREVENCIÓ TERÜLETÉN

„Jobb megelőzni a bűntetteket, mint büntetni azokat”² – szól Beccaria-nak a klasszikus büntetőjogi iskola atyjának örök érvényű igazsága, azonban magának a szankciónak is az egyik lényeges célkitűzése, hogy megelőzze a további bűncselekmények elkövetését mind az elkövetőnél, mind a társadalom többi tagjánál (speciális és generális prevenció). Hatékonyabb megoldás lenne azonban az – amire Beccaria is utalt már művében – hogy ha a bűntetteknek utólagos reflexió (büntetés) helyett inkább megelőző, preventív jelleggel próbálnánk meg elejét venni.

Nemzetközi szinten felismerték ezt már a 20. század közepén, a nagy nemzetközi szervezetek pedig állásfoglalásokat, ajánlásokat terjesztettek tagországai elé iránymutatásul. A Nemzetközi Büntetőjogi Társaság (*International Association of Penal Law*), a Nemzetközi Kriminológiai Társasággal (*International Society for Criminology*), a Társadalomvédelem és Humánus Büntetőpolitika Nemzetközi Társaságával (*International Society of Social Defence and Humane Criminal Policy*), valamint Nemzetközi Büntetőjogi és

¹ BORBÍRÓ ANDREA: Prevenció és büntető igazságszolgáltatás, in *Országos Kriminológia Intézet: Kriminológiai Tanulmányok* 46., 2009, Budapest, 15. o.

² BECCARIA, CESARE: *A bűnökről és a büntetésekről*, 1998, Eötvös József Kiadó, Budapest, 62. o.

Börtönügyi Alapítvánnyal (*International Penal and Penitentiary Foundation*) együtt a 9. Közös Kollokviumon közös ajánlásokat adtak ki, amelyek célkitűzéseket tartalmaztak a bűnözés megelőzésével és az elkövetők kezelésével kapcsolatban, ezek pedig alapul szolgáltak a 2000. évi X. ENSZ Kongresszuson is.³ Ezek a dokumentumok, bár különböző szervezetektől érkeznek, néhány szempontban mégis nagyfokú harmonizációt mutatnak. Többségük egy hosszútávon érvényesülő, többszintű bűnmegelőzési stratégia kialakítását preferálja, melyek során fokozott figyelmet kell fordítani az alapvető emberi jogok és garanciák érvényesülésére.⁴ Egyaránt fontosnak tartják, hogy a bűnmegelőzésben a területiség kapjon elsődlegesen szerepet, vagyis a központi szabályozás helyett a helyi bűnmegelőzési szervekre helyeznék a hangsúlyt. Felismerték azonban, hogy az állam lehetőségei igencsak korlátozottak e körben, ezért a lehető legszélesebb körben be kell vonni a társadalom valamennyi szereplőjét, a különböző civilszervezeteket és a lakosságot is.

Az Európa Tanács miniszteri bizottságának a bűnmegelőzés szervezetről 1988-ban elfogadott ajánlása leszögezi, hogy a tagországok kormányainak állandó feladata a bűnözéskontroll és az ehhez szükséges szervezetek felállítása, a bűnözésről készült statisztikák és hiteles adatok összegyűjtése, prevenciós programok megtervezése és megvalósítása, a bűnmegelőzési szervek koordinációja, tudományos kutatások finanszírozása a megelőzési módszerek és stratégiák kidolgozására, valamint a hiteles tájékoztatás és a megelőzési programokban részt vevők megfelelő szakmai képzése.⁵ Napjaink preferált bűnmegelőzési stratégiája a társadalmi bűnmegelőzés, ugyanis az állami szerepvállalás, a bűnüldözés, a büntető igazságszolgáltatás, a büntetőjogi büntetés nem elégséges eszköze a kriminalitás társadalmi jelenségének megoldására.⁶

2. A MAGYAR PREVENCIÓS POLITIKA

Magyarország majd 20 éves késéssel, de szintén bekapcsolódott ebbe a folyamatba, a fejlődés iránya pedig követi az európai trendeket, a kikristályosodott strukturális formákat, a megjelenő elvárásokat, az ENSZ, az Európa Tanács és az Európai Unió ajánlásait. Hazánk a '90-es évek elején érte el azt a szintet, hogy a bűnmegelőzéssel állami szinten komolyabban foglalkozzon, központi stratégiát dolgozzon ki a megoldandó feladatokra. Megkezdődött a bűnözéskontroll feladatainak megvalósítását szolgáló szervezetek felállítása, bűnözéssel kapcsolatos adatok gyűjtése és statisztikák készítése, bűnmegelőzési módszerek tudományos kidolgozása, prevenciós programok szervezése.⁷ A mindenkori kormány cselekvésprogramjainak aktualizált választakat kell tartalmaznia a bűnözés új kihívásaira, az áldozattá válás okaira és a bűnalkalmak folytonos alakulásaira.⁸

A kormány a közbiztonság megeremítésére, a bűnözés visszaszorítására, a bűnözést kiváltó jelenségek, bűnalkalmak csökkentésére, a bűnmegelőzési modell kidolgozására és összehangolt működtetésére létrehozta először az Országos Bűnmegelőzési Bizottságot (a továbbiakban: OBmB). A célok elérése érdekében az országgyűlés elfogadta „*A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiáját*” (a továbbiakban: TBNS).⁹ A nemzeti stratégiában 3 fő szakmai célt tűzött ki: *a)* a bűncselekményeket előidéző körülmények redukcióját, *b)* a sértetté válás veszélyének mérséklését, *c)* a bűnalkalmak számának csökkentését, melyek megvalósításáért az OBmB lett felelős. A Nemzeti Bűnmegelőzési Tanácsról szóló 1087/2011. (IV. 12) korm. rendelet alapján az Országos Bűnmegelőzési Bizottság jogutódja a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács (a továbbiakban: NBT) lett. Az NBT a folyamatosan megújuló tudományos vívmányokra figyelemmel kidolgozta a TBNS-t

³ GÖRGÉNYI ILONA: *Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció a büntető ügyekben*, 2006, HVG-ORAC, Budapest, 26. o.

⁴ ROSTA ANDREA: *A bűnmegelőzés elmélete, Pázmány Társadalomtudomány 3.*, 2006, LOISIR, Budapest-Piliscsaba, 76. o.

⁵ GÖNCZÖL KATALIN: Devianciák, devianciakontroll, bűnmegelőzési stratégiák, in GÖNCZÖL KATALIN – KORINEK LÁSZLÓ – LÉVAI MIKLÓS (szerk.): *Kriminológiai ismeretek, bűnözéskontroll*, 1999, CORVINA Kiadó, Budapest, 130. o.

⁶ ROSTA: *i. m.* 87. o.

⁷ Uo. *i. m.* 97. o.

⁸ GÖNCZÖL KATALIN: Kriminálpolitika és bűnözéskontroll Magyarországon, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok 47.*, 2010, Budapest, 74. o.

⁹ 115/2003. (X. 28.) OGY határozat.

követő, még haladóbb szellemű Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiát.¹⁰ Ez egy középtávú szakpolitikai stratégia, amely 10 évre határozza meg az elérendő célokat a bűnmegelőzés vonatkozásában. A Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia kiemelt beavatkozási területei:

- települések biztonságának elősegítése;
- nagyobb hangsúly a fiatalok bűnmegelőzésére;
- áldozatváltás megelőzése és áldozatsegítés;
- bűnisméltés csökkentése.¹¹

Alapvetően a bűnmegelőzés kapcsán 2 csoportot különíthetünk el: a büntető felelősségre vonás jogi eszközeit és az egyéb állami és társadalmi eszközöket. Mindkét csoport lényegében azoknak a társadalmi viszonyoknak a megváltoztatásától várja a normasértések redukcióját, amelyek összefüggésben állnak a bűnözéssel, a bűncselekmény elkövetésével.¹²

3. PREVENCIÓS MODELLEK, BŰNMEGELŐZÉSI TIPOLÓGIA

A bűnmegelőzés típusainak rendszerezése merész vállalkozás ugyan, mégis megpróbálkozom egyfajta áttekintést adni ezzel kapcsolatban. A feladatot nem csak a bizonytalan fogalom meghatározások nehezítik, hanem az is, hogy a válfajok csoportosítását illetően a különböző szerzők eltérő véleményen vannak, illetve szintén ebből kifolyólag a fogalmak és csoportok egyenes elhatárolása sem lehetséges teljes mértékben, azok gyakran részben vagy egészben fedik egymást. A könnyebb átláthatóság érdekében ezért egy szerző által vázolt csoportosítást választottam ki, amely a saját nézőpontommal a leginkább egyezik.¹³

3.1. GENERÁLIS PREVENCIÓ – SPECIÁLIS PREVENCIÓ

A generális prevenció az a hatás, amit a büntető igazságszolgáltatás működése során a társadalom tagjaira gyakorol. A büntetőhatalom értékeit közvetíti, melynek következtében a társadalomtól jogkövető magatartást és bizalmat kíván meg az igazságszolgáltatás iránt.

Módszerének egyik oldala a példamutatásra és a meggyőzésre épít, az elgondolás alapja, hogy igazságos és egyértelmű törvények, valamint kiszámítható és gyors igazságszolgáltatás megvalósulásnak prevenciós jelentősége van. A kulcsszó a közbizalom: ha a polgárok nem bízhatnak az állam hatékonyságában a bűnüldözés visszaszorításával kapcsolatban, akkor a jogszabályok kijátszására fognak törekedni, ami aláássa a törvények hitelességét is. Mindemellett a bűncselekmények látenciája is emelkedni fog, ugyanis a feljelentések elmaradásának leggyakoribb oka a felderítésbe és felelősségre vonásba vetett hit hiánya.

A prevenció másrészt viszont a meggyőzés mellett a félelem eszközére is támaszkodik. Ez a módszer az elkövető racionális tudatára kíván hatni azzal, hogy ha bűnelkövetés esetére büntetést helyez kilátásba, akkor a lehetséges következmények mérlegelése az elkövetőt eltántorítja a bűnelkövetéstől.¹⁴

A speciális prevenció a bűnisméltés meggátolására törekszik, vagyis célja a korábbi elkövető visszatartása az újabb bűncselekmény elkövetésétől. Az elkövetőnél azt akarja elérni, hogy az ne tudjon, ne akarjon, vagy nem merjen ismételtelen a bűn útjára lépni. Az egyik ilyen módszer az ártalmatlanná tétel, amely következtében az elkövető nem lesz képes bűnisméltésre. Ennek kézenfekvő módjai az izolálás, a különböző eltiltások és a semlegesítés (pl. terápiás úton). Másik módszere a speciális elrettentés (*short, sharp, shock*). Az elképzelés szerint az elkövető hirtelen, rövid és sokkoló ízelítőt kap a büntető igazságszolgáltatás szigorából, kilátásba helyezve számára a későbbiekben ennél súlyosabb következményeket. A cél, hogy az elkövető ne akarjon ismét ilyen helyzetbe kerülni, ezért újabb bűncselekményt ne akarjon, ne merjen elkövetni. A speciális prevenció eszközei közül azonban a legelterjedtebbek azok a szankciók, amelyek az elkövető reintegrációját kívánják elősegíteni.¹⁵

¹⁰ A Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról szóló 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat.

¹¹ Bűnmegelőzés Magyarországon - Társadalmi bűnmegelőzés, <http://bunmegelozes.info/?q=hu/node/25> (2015.10.06.).

¹² VIGH JÓZSEF: *Kriminológiai alapismeretek*, 1998, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 197. o.

¹³ ROSTA: *i. m.* 28-47. o.

¹⁴ BORBÍRÓ: *i. m.* 19-21. o.

¹⁵ Uo. 22-29. o.

3.2. ELSŐDLEGES – MÁSODLAGOS - HARMADLAGOS MEGELŐZÉS

Ennek a felosztásnak az alapja a cselekvési lehetőségek és annak címzettjei, amely több szintre osztható.

Az első szint az elkövetői szint, ahol egy korai stádiumban való beavatkozás történik. Ez a lakosság egészére irányul, amely aktiválja a társadalmpolitikai megoldások keresését. Ide tartozik minden olyan tevékenység, amely a lakosság biztonságérzetének növelésével és a deviáns társadalmi jelenségek visszaszorításával járul hozzá a bűnözés megfékezéséhez. Itt még nem feltétlenül különül el egymástól az elkövetői és a sértetti megelőzési stratégia. Cél a minél korábbi beavatkozás, ahol ki kell iktatni minden olyan gyanús körülményt, amely a későbbiekben kialakuló bűnözésre enged sejtetni (nemcsak a valós, hanem a csupán vélt veszélyhelyzetek csökkentése is). Ebben az esetben a beavatkozás lehetősége – mivel még nem történt jogsértés – igen csekély, tekintettel az állampolgári szabadságjogok veszélyeztetésére és a beavatkozás okozta esetleges stigmatizáló hatásra, csupán segítő jellegű szolgáltatás képzelhető el.¹⁶

A második szint már a sértetti szint, ahol a prevenció már konkretizáltabb, a célcsoport beszűkül. A megelőzési tevékenység már nem általánosan mindenkire, hanem csak azokra irányul, akik a deviancia enyhébb fokozatát tartósan mutatják, bűnelkövetésre hajlamosnak mutatkoznak, illetve azokra is, akik ezen személyek által veszélyeztetve vannak (pl. kábítószer- vagy alkoholfüggők, bűnöző családban nevelkedett, notórius szabálysértők). Ebben a körben szorosabban véve büntetőjogi eszközök felhasználása még mindig nem lehetséges, azonban az előbbieknél célirányosabb megoldásra, bizonyos enyhébb kényszerintézkedésekre (pl. szülői felügyelet megszüntetése, állami gondozásba vétel, intézeti elhelyezés, szabálysértési eljárás) már van lehetőség, az elkövetői és sértetti megelőzési stratégia pedig már az előzőnél jobban kezd elkülönülni. További célként fogalmazódik meg, hogy a veszélyzónák konkrét területére egy önálló bűnmegelőzési taktikát kell kidolgozni (pl. a közbiztonság emelése fokozott rendőri járőrözéssel, utcai megfigyelő rendszer alkalmazása, stb.).¹⁷

A harmadik szint már a bűnt ténylegesen elkövetőkre és az ennek következtében sértetté vált személyekre vonatkozik, szituációs szempontból pedig a veszélyeztetett zónák megtisztítására és a problémás körülmények továbbterjedésének megakadályozására törekszik. A végső cél a bűnismétlés megelőzése, sértetti oldalon pedig az ismételt áldozattá válás elkerülése oly módon, hogy a bűnözésre alapot adó szituációt kell kiiktatni. Itt már jellemzően alkalmazandóak büntetőjogi eszközök, a sértetti oldalon pedig már a viktimizáció megelőzése mellett az áldozatvédelem, az áldozatsegítés és a kártérítés is prioritást élvez.

A büntetőjogi eszközök elrettentő hatását az alapozza meg, hogy az elkövetés után mekkora valószínűséggel és milyen időtávon belül kerül sor a felelősségre vonásra. Eppen ezért növelni kell a nyomozati szervek munkájának hatékonyságát, hogy a megelőzés szempontjából a rendszer kiválthassa az elvárt hatást.¹⁸

BŰNMEGELŐZÉSI MODELLEK	Elkövetővé válás megelőzése	Áldozattá válás megelőzése	Bűnalkalmak csökkentése
Elsődleges	társadalmi integráció növelése, a devianciák reprodukciójának fékezése		szabályozási jellegű eszközök, egyedi intézkedések
Másodlagos	enyhébb, devianciákra, veszélyhelyzetekre történő reagálás	potenciális áldozatok kijelölése, védelme	veszélyeztetett zónákban hozott intézkedések
Harmadlagos	bűnismétlés megelőzése, büntetőjogi eszközök alkalmazása	másodlagos viktimizáció megelőzése, áldozatok védelme, kárenyhítés	rendkívüli körülmények kezelése, továbbterjedésének megakadályozása

6. ábra: Bűnmegelőzési modellek összefoglaló ábrája.¹⁹

¹⁶ GÖNCZÖL (1999): i. m. 127. o.

¹⁷ Uo. 129. o.

¹⁸ Uo. 130. o.

¹⁹ ROSTA: i. m. Függelék I. 211. o.

3.3. SZITUÁCIÓS – SZOCIÁLIS – ÁLDOZATI BŰNMEGELŐZÉS

Jelen fejezetben a bűnmegelőzés három lehetséges modelljét vázolom fel röviden, amelyek mindegyike eltérő megoldást kínál a probléma megoldására.

A *sztuációs modell* alapja az a feltevés, hogy bizonyos bűncselekmények elkövetései bizonyos bűnalkalmakhoz kapcsolódnak, a bűnmegelőzés célkitűzése tehát, hogy ezeket a kínálkozó bűnalkalmakat megszüntessék, ezáltal csökkentve a tényleges elkövetések számát. Ennek érdekében az elkövetés 3 tényezőjére kell fokozottabb figyelmet fordítani: a potenciális elkövetőre, a céltárgyra vagy célszemélyre, illetőleg a bűncselekmény elkövetését megkönnyítő felügyelet hiányára. A kívánt hatás eléréséhez szükséges intézkedések tehát az elkövető távoltartása a céltől, célpont elérésének megnehezítése, az elkövetéshez szükséges eszközök eltávolítása, megfelelő ellenőrzés gyakorlása az érintett területeken. Egyes szakemberek szerint ez a modell nem jelent megoldást a bűnözésre, hiszen ha valahol az nem tud realizálódni, akkor megvalósul majd valahol máshol, ahol a feltételek kedvezőbbek ehhez. Más szóval a probléma gyökereit nem tudja megszüntetni, csupán a bűnözés áthelyeződését eredményezi.

A probléma gyökerének kezelésére kínál megoldást a *szociális bűnmegelőzés*, amely a bűnözést a társadalmi folyamatokkal indokolja, a megelőzést pedig ezen tényezők befolyásolásában látja. Az elmélet szerint a bűnözés oksága az elkövetőt érő mikro- és makro-strukturális, gazdasági, szociális társadalmi tényezőkben keresendő és ezek befolyásolásával a bűnelkövetés megelőzhető lenne. Ez a szociális jellegű prevenció igyekszik megszüntetni azokat a szociális és gazdasági viszonyokat, amelyek a potenciális elkövetők életét kedvezőtlenül befolyásolják. Ezek a tevékenységek egyfelől kapcsolódhatnak az igazságszolgáltatás rendszeréhez is, pl. pártfogói utógondozás a szabadságvesztésből szabadulóknak, vagy a bűncselekmény áldozatainak megsegítése, ám egyes intézkedések tekintetében ezen túlmenően is kifejti hatását, pl. a lakosság biztonságérzetének növelésével, fiatalok alkohol és kábítószer fogyasztása elleni tevékenységével, a közegészségügy, oktatás, lakásviszonyok helyzetének javításával. Ez a prevenciós stratégia a leghosszabb távon tervezhető, hatásai pedig szintén csupán hosszú távon és bonyolult módon mutathatók ki.

Az elkövető és szituáció elvitathatatlan jelentősége mellett a *legújabb bűnmegelőzési modell a bűncselekményt elszenvedő félre, vagyis az áldozatra irányul*. Az elmélet szerint vannak bizonyos áldozati jegyek, amelyek a bűnelkövetést generálják. A megelőzés leghatékonyabb formája az áldozat szempontjából, ha ő maga tesz meg mindent önmaga és vagyontárgyai biztonsága érdekében. A számos felvilágosító kampány, a sorra megjelenő tájékoztató kiadványok, valamint a különböző önvédelmi oktatások hozzáférhetővé tétele mind-mind az áldozattá válás elkerülését szolgálják. Az áldozat-orientált bűnmegelőzés mögött állnak a különböző áldozatvédő és kártalanító szervezetek.

3.4. KOMMUNÁLIS - ORSZÁGOS – NEMZETKÖZI MEGELŐZÉS

A bűnmegelőzési modellek további csoportosítási lehetőségét kínálja a földrajzi területi alapon való csoportosítás, amelynek szintén három altípusa van.

Az első, egyben a legszűkebb kategória a kommunális szint, amely a bűnözést, mint helyi problémát kezeli. Ez alapján a bűnözés okságát a közvetlen szociális környezetben kell keresni, a végrehajtásért felelős fő szerve pedig maga a helyi közösség. Hátránya, hogy nem alkalmas a tágabb összefüggéseken alapuló strukturális problémák kezelésére, csupán a közösségben született és a közösség által kezelt problémákra nyújthat megoldásokat. E körben viszont olyan hatékonyságot mutat, amely más szerveződés által nem lenne megvalósítható, így szerepe elvitathatatlan a bűnmegelőzés kapcsán. E közösségi szerepvállalás kiegészül a hatósági szervek működésével, így a helyi önkormányzatok és az ún. közösségi rendőrség hathatós segítségével. A kommunális bűnmegelőzés az elsődleges és másodlagos prevenció területeit fedi le, a többi prevenciós modellel összehasonlítva egy középtávú stratégiának minősül.

A helyi, regionális szint mellett azonban ugyanolyan fontos, hogy a kormányzat az egész országra érvényes, központi bűnmegelőzési stratégiát dolgozzon ki. Ebben kell megfogalmazni azokat a hosszabb távú elképzeléseket, amelyekhez a helyi szintű középtávú stratégia igazítható. Egy olyan stratégiát kell kidolgozni, amely a kriminalitás okaira épít, és olyan célterületeket irányoz meg általános szinten, amelyek a szociális bűnmegelőzés keretében már szóba kerültek (pl. szociális és család politika, ifjúsági és sport politika, oktatáspolitikai, gyermekvédelem, lakás- és városfejlesztés, egészségügy-fejlesztés). Az állami feladatvállalás a stratégia alapján igen tág, a sok feladat már-már meghaladja az állam teljesítőképességét, éppen ezért lehető-

ség van arra, hogy egyes állami és önkormányzati feladatokat átadjanak civil szervezeteknek. Ezeket az intézményeket működésük érdekében fokozott támogatásban kell részesíteni, ill. különböző pályázati lehetőségekkel, mentességekkel, kedvezményekkel kell ösztönözni.

Az utolsó, legszélesebb körben érvényesülő és egyben legmagasabb szint pedig a nemzetközi bűnmegelőzés szintje. A korábbi fejezetben részletezett nemzetközi ajánlások, egyezmények megerősítik a nemzetközi együttműködést a bűnmegelőzés érdekében. Az országok közös vonásokat felmutató kriminálpolitikai stratégiákat és szervezeteket alkalmaznak, a még pontosabb összehangolás érdekében pedig további konferenciákon és közös kutatásokban vesznek részt. Az együttműködés feltétlenül szükséges és elengedhetetlen a hatékonyság szempontjából, hiszen a határok megnyitásával a bűnözés nemzetközi jellege egyaránt felerősödött, egyes tipikus bűncselekményi körök (pl. embercsempészet, terrorizmus, kábítószer kereskedelem, szervezett bűnözés, stb.) kezelése és megoldása pedig elengedhetetlenné teszik a nemzetközi összefogást.

3.5. TÁRSADALMI BŰNMEGELŐZÉS – BÜNTETŐ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

Az elmélet szerint a bűnmegelőzés az egész társadalom közügye, nem hárítható kizárólagosan csak a hatóságokra. Ez a módszer azonban csak úgy működik, ha a lakosság ebben kellőképpen motivált. Itt is felbukkan a büntetőjog ultima ratio jellege, azaz elsősorban büntetőjogin kívüli eszközökkel kell próbálkozni a cél elérése érdekében, így például egy jól irányzott társadalompolitikával.

A bűnmegelőzés nemzetközi stratégiája szintén a társadalmi bűnmegelőzést preferálja, az állam ezáltal kötelességet ró saját magára a társadalmi szinten szerveződő, bűnmegelőzésben aktívan tevékenykedő szervezetek (pl. civil szervezetek, magánemberi kezdeményezések) megsegítésével és támogatásával kapcsolatban. A cél egy összehangoltan és jól működő önkéntes és öntevékeny társadalmi csoportosulásokból álló hálózat kialakítása. Hatékonysági szempontból a helyi, kistérségi, lokális szintnek van kiemelkedő jelentősége, hiszen ezeken a helyeken a legerősebb a társadalmi szolidaritás és a centralizált intézkedések is itt csapódnak le legerőteljesebben.

Egy kiválóan működő bűnmegelőzési modell kialakításához az előbb említett társadalmi bűnmegelőzés és a büntető igazságszolgáltatás rendszerének összefonódására és együttes alkalmazására lenne szükség. Az állam oldaláról az együttműködés a különböző szakpolitikáknak a bűnmegelőzés szolgálatába állításában állna, különös tekintettel az oktatás és nevelés kérdéseiért felelős oktatáspolitikára, egészségügy-politikára, szociálpolitikára, foglalkozáspolitikára, gazdaságpolitikára, kisebbségi problémákra reagáló politikára, gyermek- és ifjúságvédelmi politikára és nem utolsósorban a családpolitikára is. Az állami szerepvállaláson túleső társadalmi eszközök pedig a bűnmegelőzés érdekében létrehozott társadalmi szerveződések, civil szervezetek, amelyek figyelemmel kísérik a hatáskörükbe tartozó területen bekövetkező társadalmi változásokat, az esetlegesen megjelenő deviancia jeleit és szükség szerint – az arra alkalmas módon – a bűnözés kialakulását meggátolják.

3.6. RENDÉSZETI BŰNMEGELŐZÉS

A rendészeti bűnmegelőzés a társadalmi bűnmegelőzés egyik részterülete, a rendvédelmi szervek bűnmegelőzési tevékenységét takarja. A rendőrség alapfeladatai ellátása révén hiteles képet tud adni a bűnözés mi-benlétéről, alakulásáról, morfológiai sajátosságairól, valamint az így szerzett ismeretanyagokat a társadalom célcsoportjainak bűnmegelőzés céljából átadja. A kormányzat munkáját is nagyban segíti a bűnmegelőzési trendek, stratégiák, cselekvési tervek kialakításában a rendőrségtől szerzett információk felhasználása. A rendőrség szervezete mindezek mellett nagyban hozzájárul a közösségek biztonságérzetének kialakításában, valamint közreműködik a biztonságért érzett egyéni és közösségi felelősség kialakításában.

A rendészeti bűnmegelőzés igazán csak akkor működhet hatékonyan, hogyha tevékenységét a többi társadalmi bűnmegelőzési szervezettel (állami és önkormányzati szervezetek város- és polgárőrség, közterület-felügyelet, gyermekvédelem intézményei, civil szervek, lakosság) együttesen gyakorolja, ezen a területen kiemelten fontos a közvetlen kommunikáció a végrehajtó szervek és a társadalom között. Az országos szerveződések közül a rendőrség rendelkezik a legnagyobb szakembergárdával a bűnmegelőzés területén.

A bűnmegelőzés szervezete a rendőrség szervezeti felépítéshez igazodik oly módon, hogy a központi feladatokat az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnmegelőzési Osztálya látja el, területi szinten a megyei igazgatóságok bűnmegelőzési alosztályai működnek, lokális (végrehajtói) szinten pedig a városi (kerületi) rendőrkapitányságok bűnmegelőzési alosztályai/csoportjai/előadói végzik a bűnmegelőzési munkát.

Tágabb értelemben megelőző jellege van szinte minden rendőri intézkedésnek, ha azt szakszerűen és törvényesen hajtják végre, szűkebb értelemben viszont csak a rendőrség Bűnmegelőzési Szolgálatának tevékenységére korlátozódik. A rendőri bűnmegelőzés elsődleges célja, hogy proaktív tevékenysége révén az állampolgárokat hozzásegítse saját biztonságuk kialakításához, valamint oktatási tevékenységeként bűnmegelőzési órákat, ismeretterjesztő előadásokat tartson a célközönség számára. A rendőrség biztonságra nevelő iskolai programokat is szervez, ezek elsősorban olyan képzési, nevelési projektek, amelyek a veszélyhelyzetek felismerésére, elemzésére és a döntési készség elsajátítására tanítja az általános és középiskolás korosztályt (pl.: DADA, ELLEN-SZER program).

3.6.1. DADA Program

A DADA kifejezés lényegében a *Dohányzás - Alkohol - Drog - AIDS* szavakból képzett mozaikszó, amely egy az USA-ban működő bűnmegelőzési program haza rövidítése. A 20. század második felében a tengerentúlon már remek eredményeket produkált, ezért 1992-ben saját viszonyainkhoz adaptált formában a rendszert Magyarország is átvette. A fogalmak egymásutánisága sem a véletlen műve, arra a folyamatra céloz, amely során a fiatalok időrendben érintkeznek a jelzett problémákkal, vagyis a megelőzés és az érintettek számának sorrendiségét jelzik. A program jelszavai: *a) önkéntesség, b) együttműködés, c) hitelesség.*²⁰

A teljes oktatási program 8 év (6-14 éves korig), amely már 1-2 alkalom helyett a hosszú távú, komplex megelőzés eszköze lehet. A célja lényegében, hogy a rendszeres oktatás révén végigkíséri a diákokat az általános iskolán és már azelőtt felhívja a figyelmet a várható veszélyekre, mielőtt azokkal a fiatalok találkozna. A program során a rendőrség állományából egy erre a célra kiképzett személy havonta egyszer foglalkozást tart a tanulóknak. Fontos eleme, hogy a foglalkozást kizárólag rendőr tarthatja, aki az órán egyenruhában jelenik meg. Ennek jelentősége, hogy ha az oktatás és az információk egy elsődleges és hiteles forrásból származnak, azt a gyerekek könnyebben megfogadják, mintha csak a szülőktől vagy a tanároktól hallanák ugyanezt.

A program a megelőzésen túl egy készség- és képességfejlesztő, helyes önértékelésre nevelő és önbecsülést építő program is, lényeges szerep jut a gyerekek által mutatott problémák megbeszélésének, vitáknak, szituációs- és szerepjátékoknak. A hatékonyság érdekében fontos a szülőkkel és a tanári testülettel való folyamatos kapcsolattartás.

A DADA fő mondanivalója, hogy a gyerekek tanulják meg felismerni a vészhelyzeteket, tudjanak a következmények számbavétele után helyes döntéseket meghozni, ha valami nem válik előnyükre – a csábítás ellenére – azokat képesek legyenek elutasítani, a számukra ártó dolgokról tudjanak a felnőtteknek beszélni, a veszélyes helyzeteket pedig lehetőség szerint képesek legyenek elkerülni. A végső cél, hogy a gyermekkorban személyiségükbe beépített megoldási módokat a későbbi veszélyhelyzetekben készség szinten tudják használni.

3.6.2. ELLEN-SZER Program

Ez a bűnmegelőzési program a kisiskolások helyett már a középiskolások bűnmegelőzését célozza, mely 1993 óta működik Magyarországon. A program a középiskolás, 10-11. osztályos tanulókat (16-17 éves korosztály) érinti, ugyanis ők vannak leginkább kitéve a veszélyeknek, ezért az ott kifejtett bűnmegelőzés kiemelt fontosságú.

A fiatalok a program keretein belül az elkövetővé és áldozattá válás megelőzésének lehetőségeit, a kábítószert büntetőjogi összefüggéseit, valamint a korosztályt érintő egyéb körülményeket dolgozzák fel a rendőrszakember segítségével. A program másik célkitűzése, a megelőzés mellett, a fiatalokban a rendőrségről tévesen kialakított negatív kép megváltoztatása.

A programban oktatóként csak felsőfokú végzettségű rendőr vehet részt, aki ehhez megfelelő tapasztalattal és gyakorlattal rendelkezik, valamint a DADA-ban szintén aktívan közreműködött. Nevelési módszerei az érzelmekre hatnak igazán, ezért módszertanában megjelennek a drámapedagógia eszközei is. A foglalkozás során folyamatában feldolgozzák az életben előforduló szituációkat, melyek során az alternatívák vizsgálatát követően felelős döntést kell hozniuk, majd közösen kiértékelik ezen döntések következményeit együtt tanulva mindezekből. A program alaptétele, hogy emelje a fiatalok biztonságát a legsúlyosabb devianciákkal, így a bűnözéssel és a szerfogyasztással szemben.

²⁰ KEREZSI KLÁRA – KÓ JÓZSEF: 15 éves a DADA: a rendőrségi megelőzési program értékelése, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok* 46., 2009, Budapest, 222. o.

ÖSSZEGRZÉS

Úgy vélem ahhoz, hogy a bűnmegelőzés hatékonyan elérhesse célját, nem elégséges a fent említett intézkedések bevezetése és szélesebb körű alkalmazása. Ahhoz, hogy ez a rendszer igazán jól működjön, elengedhetetlen a büntetési rendszer változása, az alternatív szankciórendszer bátrabb alkalmazása, a bűnüldöző szervek munkájának segítése, fejlesztése és hatékonyabbá tétele, nem utolsó sorban pedig a társadalomban egy szemléletváltás elősegítése, miszerint kulcsfontosságú szerepet kell vállalniuk nekik is, mint civileknek a bűnmegelőző tevékenységek során. Itt nem csupán a társadalmi bűnmegelőzésben vállalt szerepekre gondolok, hanem az öntudatosságra és öntevékenységre, amellyel az áldozattá válás megelőzhető, valamint az egymásra való fokozottabb odafigyelésre, amellyel akár a bűnalkalmak csökkenthetőek.

Nagyon fontos az ezzel kapcsolatos jogszabályi környezet minél precízebb kialakítása, mely végre hazánkban is megkezdődött. Rendkívül jó megoldás, hogy az utóbbi évek szabályozása a fiatalkorúakra helyezte a hangsúlyt. Nagyon fontos, hogy a fiatalok minél korábban értesüljenek az őket később fenyegető veszélyekről, és ezek elhárításához szükséges lehetőségekről. Szintén kiemelendő, hogy a megelőző pártfogás intézményén és a különböző – egyre inkább érvényesülő – prevenciók stratégiákon keresztül lehetőség van annak a megelőzésére, hogy a fiatalok ténylegesen a bűnözés útjára lépjenek. Álláspontom szerint a szakpolitikáknak azonban lenne még hova fejlődni ahhoz, hogy kiküszöböljék azokat – az első sorban gazdasági jellegű – tényezőket, amelyek a bűnözés legfőbb kiváltó okai.

Summa summarum, az elmúlt 10 év kutatási és fejlesztési tevékenysége eredményesnek tűnik, hiszen a szakemberek által megfogalmazott javaslatok jó része jogszabályi erőre emelkedett, eredményéről azonban elhamarkodott lenne még ítéletet mondani, hagyni kell még, hogy a szabályozás kiforjra magát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] BECCARIA, CESARE: *A bűnökről és a büntetésekről*, 1998, Eötvös József Kiadó, Budapest.
- [2] BORBÍRÓ ANDREA: Prevenció és büntető igazságszolgáltatás, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok 46.*, 2009, Budapest, 13-37. o.
- [3] GÖNCZÖL KATALIN: Devianciák, devianciakontroll, bűnmegelőzési stratégiák, in GÖNCZÖL KATALIN – KORINEK LÁSZLÓ – LÉVAI MIKLÓS (szerk.): *Kriminológiai ismeretek, bűnözéskontroll*, 1999, CORVINA Kiadó, Budapest, 119-134. o.
- [4] GÖNCZÖL KATALIN: Kriminálpolitika és bűnözéskontroll Magyarországon, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok 47.*, 2010, Budapest, 72-86. o.
- [5] GÖRGÉNYI ILONA: *Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció a büntető ügyekben*, 2006, HVG-ORAC, Budapest.
- [6] KEREZSI KLÁRA – KÓ JÓZSEF: 15 éves a DADA: a rendőrségi megelőzési program értékelése, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok 46.*, 2009, Budapest, 216-249. o.
- [7] ROSTA ANDREA: *A bűnmegelőzés elmélete, Pázmány Társadalomtudomány 3.*, 2006, LOISIR, Budapest-Piliscsaba.
- [8] VIGH JÓZSEF: *Kriminológiai alapismeretek*, 1998, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [1] A Nemzeti Bűnmegelőzési Tanácsról szóló 1087/2011. (IV. 12) Korm. rendelet.
- [2] A Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról szóló 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat.
- [3] A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szóló 115/2003. (X. 28.) OGY határozat.

FELHASZNÁLT INTERNETES FORRÁSOK

- [1] Bűnmegelőzés Magyarországon: Társadalmi bűnmegelőzés, <http://bunmegelozes.info/?q=hu/node/25> (2015.10.06.).
- [2] Rendészeti bűnmegelőzés, <http://bunmegelozes.info/?q=hu/node/15> (2015.10.09.).